

Det vore farligt att ryckas med av glädjekalkylerna kring arbetstidsförkortning

Dagens Nyheter den 9 oktober 2024

Arbetstidsförkortning har åter blivit en aktuell fråga. En gradvis lagstiftad övergång till 35-timmarsvecka har föreslagits av en socialdemokratisk arbetsgrupp. LO har beslutat verka för arbetstidsförkortning genom avtal i första hand, men utesluter inte lagstiftning.

När kortare arbetstid diskuterades för ett par decennier sedan var argumentet att vi borde dela på jobben. Det var motivet för arbetstidsförkortningarna då i Tyskland och Frankrike. Men enligt de flesta studier tycks sysselsättningen varken där eller på andra håll ha påverkats när arbetstiden kortats.

Kraven nu på förkortad arbetstid motiveras främst av en önskan om bättre balans mellan arbets- och familjeliv som ska ge högre välbefinnande, mindre stress och färre sjukskrivningar.

Det är rimligt att diskutera i vilken grad ekonomins produktivitetstillväxt ska tas ut som högre privat och offentlig konsumtion eller som mer fritid. Mer förvånande är att diskussionen uppstår nu. För det första har vi just upplevt kraftiga reallönefall som det kommer ta tid att återställa. För det andra – och viktigare – betyder en åldrande befolkning att utbudet av arbetskraft stagnerar framöver samtidigt som det behövs fler arbetstimmar i vård och äldreomsorg.

En drivkraft bakom förslagen om kortad arbetstid tycks vara missnöje med att löntagare i kontaktnära yrken och industrin inte har de möjligheter till arbete hemifrån som öppnats för stora tjänstemannagrupper.

Förespråkare för arbetstidsförkortning brukar kraftigt överskatta fördelarna och underskatta kostnaderna. Man hänvisar till pilotprojekt som visar hälsovinster utan negativa ekonomiska effekter. Men det är farligt att generalisera från sådana experiment eftersom de studerade arbetsplatserna inte bestämts slumpmässigt utan förmodligen valt att delta just därför att kortare arbetstid fungerar väl där. Det kan också vara fråga om placeboeffekter.

Enligt metodmässigt bättre studier har minskning av mycket lång arbetstid positiva hälsoeffekter, medan resultaten är blandade för förkortningar från nivåer som dagens svenska. Däremot verkar upplevt välbefinnande öka även i det senare fallet. Vissa studier finner inte några positiva produktivitetseffekter, men många gör det. Även i de senare är dock produktivitetsvinsterna långt ifrån att uppväga de negativa produktionseffekterna av kortare arbetstid.

Ekonomers standardanalys av en allmän arbetstidsförkortnings makroeffekter är följande: Om månadslönerna förblir oförändrade, stiger lönerna per timme. Då sjunker företagets avkastning på kapital i förhållande till omvärlden. Incitamenten att investera i Sverige minskar. Kapitalstocken blir lägre än vad den annars skulle vara. Det reducerar arbetskraftsefterfrågan och timlönerna pressas på sikt tillbaka till samma nivå som utan arbetstidsförkortningen så att kapitalavkastningen återställs. I

processen minskar kapitalstocken proportionellt lika mycket som arbetstiden, samtidigt som sysselsättningen förblir oförändrad. Procentuellt blir bortfallet i bnp lika stort som minskningen i arbetstid.

Svenskt Näringsliv har beräknat att en övergång från 40 till 35 timmars heltidsvecka ger ett långsiktigt bnp-bortfall på 6 procent om positiva produktivitetseffekter uppstår och på 8 procent i frånvaro av sådana. Kalkylerna beaktar att arbetstiden i genomsnitt minskar med betydligt mindre än 5 timmar eftersom många i dag har en kortare veckoarbetstid än 40 timmar (deltid eller mindre heltid) och att overtidsarbete kan antas öka.

Beräkningarna är i enlighet med vedertagen ekonomisk analys. De tyder på att en generell 35-timmarsvecka för heltidsarbetande visserligen är ekonomiskt möjlig men ändå mycket kostsam. Det vore problematiskt i ett läge då stora ytterligare resurser behövs till inte minst investeringar, vård och omsorg samt försvaret.

Om ett grundläggande syfte är att åtgärda en "orättvisa" mellan dem som kan arbeta på distans och dem som inte kan det, finns ingen logik i en dyr lagstiftad arbetstidsförkortning för alla. Det kunde däremot vara motiverat med högre löneökningar för den senare gruppen än den förra. En sådan utveckling skulle ha marknadskrafterna i ryggen: Studier tyder på att anställda är villiga att acceptera några procents lägre lön för förmånen att ibland arbeta hemifrån. Till exempel vårdanställda bör också få ökade möjligheter att påverka schemalagningen av arbetet.

Arbetstiden för olika grupper bör även fortsättningsvis regleras i avtal så att hänsyn tas till förhållandena på enskilda avtalsområden. Då tvingas löntagarsidan väga värdet av arbetstidsförkortning mot kostnaden i form av uteblivna löneinkomster på ett annat sätt än om arbetstiden kortas genom lagstiftning.

Det är legitimt med olika värderingar av privat och offentlig konsumtion kontra fritid. Men man bör inte tro på glädjekalkyler om att stora positiva produktivets-, sysselsättnings- och hälsoeffekter innebär att kortare arbetstid betalar sig själv. Kostnaderna är sannolikt så stora att löntagares tid utanför arbetet måste värderas väldigt högt om man ska se samhällsekonomiska nettovinster med omfattande arbetstidsförkortningar.

Lars Calmfors